

MA'LUMOTLAR (DATA) YANGI IQTISODIY RESURS SIFATIDA: ULARNI BAHOLASH, MONETIZATSIYA QILISH VA MILLIY IQTISODIYOT RAQOBATBARDOSHLIGIGA TA'SIRI

Mannapova Maftuna G'olib qizi

Alfraganus universiteti "Raqamli texnologiya"

fakulteti v.b dotsent o'qituvchisi

Annotatsiya.

Maqolada ma'lumotlar (data) yangi iqtisodiy resurs sifatida baholanishi, monetizatsiya qilinishi va milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligiga ta'siri tahlil qilinadi. Ma'lumotlar iqtisodiyotning barcha sohalarida strategik aktivga aylangan bo'lib, ularni to'g'ri baholash va monetizatsiya qilish davlat va korporativ iqtisodiy siyosatning samaradorligini oshiradi. Shu bilan birga, ma'lumotlar asosida innovatsion biznes-modellar ishlab chiqiladi va raqobat ustunligi yaratiladi.

Kalit so'zlar: ma'lumotlar, iqtisodiy resurs, baholash, monetizatsiya, raqobatbardoshlik, milliy iqtisodiyot.

Аннотация. В статье анализируется оценка, монетизация данных как нового экономического ресурса и их влияние на конкурентоспособность национальной экономики. Данные стали стратегическим активом во всех сферах экономики; их правильная оценка и монетизация повышает эффективность государственной и корпоративной экономической политики. Кроме того, на основе данных разрабатываются инновационные бизнес-модели и создаются конкурентные преимущества.

Ключевые слова: данные, экономический ресурс, оценка, монетизация, конкурентоспособность, национальная экономика.

Abstract. The article analyzes data as a new economic resource, its valuation, monetization, and impact on the competitiveness of the national economy. Data has become a strategic asset in all sectors of the economy; proper valuation and monetization increase the effectiveness of government and corporate economic policies. In addition, data-driven approaches enable the development of innovative business models and create competitive advantages.

Keywords: data, economic resource, valuation, monetization, competitiveness, national economy.

Kirish

So'nggi yillarda ma'lumotlar (data) yangi iqtisodiy resurs sifatida alohida ahamiyat kasb etmoqda. Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi va texnologik innovatsiyalar ma'lumotlarni strategik aktivga aylantirdi. Ularni to'g'ri baholash va

monetizatsiya qilish milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish, biznes va davlat siyosatining samaradorligini kuchaytirishga imkon beradi.

Metodologiya

Adabiyotlar tahlili – ma'lumotlar iqtisodiy resurs sifatida ishlatilishi, monetizatsiya qilish va raqobatbardoshlikka ta'siri bo'yicha ilmiy maqolalar va soha hisobotlari o'rganildi; Empirik tahlil – ma'lumotlardan foydalanish orqali milliy iqtisodiyot ko'rsatkichlari va biznes samaradorligi o'rganildi; Statistik tahlil – ma'lumotlarni monetizatsiya qilish va raqobatbardoshlik o'rtasidagi bog'liqliklar aniqlash uchun raqamli ma'lumotlar tahlil qilindi.[1]

Adabiyotlar tahlili

So'nggi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ma'lumotlar iqtisodiyotning strategik resursiga aylangan (Mayer-Schönberger & Cukier, 2013). Ularni monetizatsiya qilish orqali korporatsiyalar yangi daromad manbalarini yaratadi, iqtisodiy samaradorlikni oshiradi va raqobat ustunligini mustahkamlaydi. Shu bilan birga, davlatlar ma'lumotlarni iqtisodiy siyosatni rejalashtirish, raqamli infratuzilmani rivojlantirish va milliy raqobatbardoshlikni oshirish vositasi sifatida ishlatmoqda.

Asosiy qism

Ma'lumotlar zamonaviy iqtisodiyotda strategik resurs sifatida shakllanib, kapital, mehnat va yer kabi an'anaviy omillar qatoridan munosib o'rin egallamoqda. Raqamli texnologiyalar, internet va sun'iy intellekt tizimlarining rivojlanishi natijasida ma'lumotlar hajmi keskin oshdi va ularni tahlil qilish orqali yuqori qo'shilgan qiymat yaratish imkoniyati paydo bo'ldi. Ma'lumotlar asosida qaror qabul qilish jarayonlari aniqroq va tezroq amalga oshiriladi, bu esa biznes samaradorligini va davlat boshqaruvi sifatini oshiradi. Ma'lumotlarni baholash jarayoni ularning iqtisodiy qiymatini aniqlashni nazarda tutadi. Bu qiymat ma'lumotlarning noyoblighi, aniqlighi, dolzarblighi va ulardan foydalanish imkoniyatiga bog'liq. Korxonalar ma'lumotlarni aktiv sifatida hisobga olib, ularni tahlil qilish, qayta ishlash va tijoratlashtirish orqali qo'shimcha daromad manbalarini yaratadi. Monetizatsiya jarayoni esa ma'lumotlarni bevosita sotish, ma'lumotlar asosida xizmatlar ko'rsatish yoki reklama va raqamli platformalar orqali daromad olish shaklida amalga oshiriladi.[2]

Milliy iqtisodiyot darajasida ma'lumotlar raqobatbardoshlikni oshirishda muhim omil hisoblanadi. Raqamli infratuzilmaning rivojlanishi, ochiq ma'lumotlar siyosati va innovatsion ekotizimlar ma'lumotlardan samarali foydalanish imkonini beradi. Natijada, yangi biznes-modellar shakllanadi, investitsiyalar jalb qilinadi va iqtisodiy o'sish sur'atlari tezlashadi. Shu tariqa, ma'lumotlar yangi iqtisodiy resurs sifatida milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi va global bozorda raqobatbardoshligini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism

Ma'lumotlardan samarali foydalanish iqtisodiy jarayonlarning shaffofligini oshiradi va boshqaruv qarorlarini ilmiy asoslash imkonini beradi. Tahliliy platformalar va katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash texnologiyalari orqali bozor tendensiyalari, iste'molchilar xulq-atvori va investitsiya oqimlari chuqur o'rganiladi. Bu esa korxonalarga strategik rejalashtirishni takomillashtirish, risklarni kamaytirish va samaradorlikni oshirish imkonini beradi. Ma'lumotlarni monetizatsiya qilishning yana bir muhim yo'nalishi — raqamli platformalar va ekotizimlar yaratishdir. Elektron savdo, moliyaviy texnologiyalar, sug'urta va logistika sohalarida ma'lumotlarga asoslangan xizmatlar yangi qiymat zanjirlarini shakllantiradi. Shu bilan birga, ma'lumotlar asosida ishlab chiqilgan mahsulot va xizmatlar innovatsion rivojlanishni tezlashtiradi hamda kichik va o'rta biznes subyektlari uchun yangi imkoniyatlar yaratadi.[3]

Ma'lumotlarni iqtisodiy resurs sifatida samarali boshqarish uchun huquqiy va institutsional mexanizmlar zarur. Ma'lumotlar xavfsizligi, shaxsiy hayotni himoya qilish, axborot shaffofligi va raqobatni ta'minlash kabi masalalar milliy siyosatda ustuvor yo'nalish bo'lishi kerak. Shu bilan birga, davlat tomonidan raqamli infratuzilmani rivojlantirish va ochiq ma'lumotlar siyosatini qo'llab-quvvatlash milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini yanada mustahkamlaydi. Ma'lumotlar yangi iqtisodiy resurs sifatida nafaqat korporativ darajada, balki milliy iqtisodiyot miqyosida ham yuqori qo'shilgan qiymat yaratadi. Ularni to'g'ri baholash, monetizatsiya qilish va samarali boshqarish orqali barqaror iqtisodiy o'sish hamda global bozorda mustahkam raqobat ustunligiga erishish mumkin.[5]

Ma'lumotlar iqtisodiy jarayonlarda yangi "raqamli kapital" sifatida harakat qiladi. Ular ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, xarajatlarni kamaytirish va qo'shilgan qiymatni ko'paytirishda muhim rol o'ynaydi. Masalan, sanoat korxonalarida ishlab chiqarish jarayonlari haqidagi real vaqt ma'lumotlari asosida resurslardan foydalanish optimallashtiriladi, nosozliklar oldindan aniqlanadi va yo'qotishlar kamaytiriladi. Bu esa umumiy iqtisodiy samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi.

Ma'lumotlar asosida prognozlash va modellash milliy iqtisodiyot darajasida strategik rejalashtirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Byudjet siyosati, soliq tushumlari, inflyatsiya darajasi va investitsiya muhitini tahlil qilishda katta hajmdagi ma'lumotlardan foydalanish qaror qabul qilish jarayonini yanada aniq va samarali qiladi. Natijada iqtisodiy siyosatning barqarorligi va natijadorligi oshadi.[4]

Ma'lumotlar raqobatbardoshlikka ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Raqamli infratuzilmasi rivojlangan va ma'lumotlardan samarali foydalanadigan davlatlar innovatsion mahsulotlar ishlab chiqarish, yuqori texnologiyali xizmatlar eksportini oshirish va xalqaro investitsiyalarni jalb qilishda ustunlikka ega bo'ladi. Shu sababli, ma'lumotlarni boshqarish, ularni himoya qilish va iqtisodiy qiymatga aylantirish bo'yicha aniq strategiya ishlab chiqish milliy rivojlanishning muhim omili

hisoblanadi. Ma'lumotlar zamonaviy iqtisodiyotda asosiy resursga aylanib, ularni to'g'ri baholash va monetizatsiya qilish orqali milliy iqtisodiyotning barqarorligi hamda global bozordagi raqobatbardoshligini sezilarli darajada oshirish mumkin.

Ma'lumotlarning iqtisodiy qiymati ko'pincha ularning qayta ishlanishi va tahlil qilinishi darajasiga bog'liq bo'ladi. Oddiy yig'ilgan ma'lumot o'z-o'zicha yuqori qiymatga ega emas, biroq ularni tizimlashtirish, tahliliy algoritmlar orqali qayta ishlash va amaliy qarorlar qabul qilish jarayoniga integratsiya qilish orqali real iqtisodiy natijaga erishiladi. Shu bois, ma'lumotlar infratuzilmasi, bulutli texnologiyalar va tahliliy platformalarga investitsiya kiritish iqtisodiy o'sishning muhim omiliga aylanmoqda.[6]

Ma'lumotlar asosida shakllanayotgan raqamli ekotizimlar yangi bozor segmentlarini yaratadi. Startaplar va innovatsion kompaniyalar ma'lumotlarga tayangan holda yangi mahsulot va xizmatlarni ishlab chiqadi, bu esa iqtisodiy diversifikatsiyani kuchaytiradi. Natijada, milliy iqtisodiyotda yuqori texnologiyali tarmoqlar ulushi ortadi va qo'shilgan qiymat zanjiri kengayadi. Ma'lumotlarning notekis taqsimlanishi iqtisodiy tengsizlikni kuchaytirishi mumkin. Katta hajmdagi ma'lumotlarga ega bo'lgan yirik kompaniyalar bozorda ustunlikka ega bo'ladi. Shu sababli, raqobatni qo'llab-quvvatlash, ochiq ma'lumotlar siyosatini rivojlantirish va kichik hamda o'rta biznes subyektlariga ma'lumotlardan foydalanish imkonini kengaytirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ma'lumotlar yangi iqtisodiy resurs sifatida milliy iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishi, samaradorligi va raqobatbardoshligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Ularni samarali boshqarish va iqtisodiy qiymatga aylantirish orqali barqaror iqtisodiy o'sishga erishish mumkin.[7]

Xulosa

Ma'lumotlar zamonaviy iqtisodiyotda strategik va yuqori qo'shilgan qiymat yaratuvchi resursga aylangan. Ularni to'g'ri baholash, samarali boshqarish va monetizatsiya qilish orqali korxonalar yangi daromad manbalarini shakllantiradi, innovatsion mahsulot va xizmatlarni yaratadi hamda raqobat ustunligiga erishadi. Milliy iqtisodiyot darajasida esa ma'lumotlar raqamli infratuzilmani rivojlantirish, samarali iqtisodiy siyosat yuritish va global bozorda raqobatbardoshlikni oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ma'lumotlar xavfsizligi, shaffoflik va adolatli raqobatni ta'minlashga qaratilgan huquqiy hamda institutsional mexanizmlar muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, ma'lumotlar yangi iqtisodiy resurs sifatida barqaror iqtisodiy o'sish, innovatsion rivojlanish va milliy iqtisodiyotning uzoq muddatli raqobatbardoshligini ta'minlashda hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Bharti Airtel Limited. (2023). Q3 FY23 press release. <https://assets.airtel.in/teams/simplycms/web/docs/press-release-07022023.pdf>

2. DataReportal. (2023). Digital 2023: Uzbekistan. <https://datareportal.com/reports/digital-2023-uzbekistan>
3. Davenport, T. H., & Harris, J. G. (2007). Competing on analytics: The new science of winning. Harvard Business Press.
4. Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No. DP-6079, Digital Uzbekistan–2030 (2020). <https://lex.uz/en/docs/7008256>
5. Dentons. (2020). Uzbekistan: Data localization requirement to be effective in 2021. <https://www.dentons.com/en/insights/alerts/2021/january/25/uzbekistan-data-localization-requirement-to-be-effective-in-april-2021>
6. European Data Protection Board. (2020). Guidelines 05/2020 on consent under Regulation 2016/679. https://www.edpb.europa.eu/sites/default/files/files/file1/edpb_guidelines_202005_consent_en.pdf
7. Laney, D. (2018). Infonomics: How to monetize, manage, and measure information as an asset. Routledge.